

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті проводиться аналіз сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та їх вплив на систему міжнародні відносин і зовнішню політику держав та недержавних акторів.

Вступ

Світ політики наприкінці минулого і у теперішньому столітті характеризується винятковою динамічністю й мінливістю, має багато вимірів: соціально-економічний, структурний, функціональний, соціокультурний, психологічний, лінгвістичний тощо, сутнісні ознаки яких проявляються у політичній комунікації.

У ХХ ст. людство вступило в інформаційну добу – період складних процесів комунікаційної революції, інформаційних вибухів, які впливають на становлення нового світового порядку. Різко збільшився обсяг інформації, яка виробляється й споживається, що дало можливість перетворити її на засіб маніпулювання почуттями і свідомістю. Відбулася зміна інструментальної бази зовнішньої політики держав, що полягає в поступовому переході від силових до дипломатичних та економічних методів впливу на світовій арені. Інформаційна революція дала урядам ефективні засоби виробництва, зберігання та розповсюдження інформації, зміцнивши у такий спосіб їх позиції на світовій арені. Але такі самі можливості отримали і неурядові актори міжнародних відносин. Отже, глобальний інформаційний простір став більш прозорим. Як зазначає російський дослідник Д. Балусєв: «Інформаційна революція суттєво зменшила, майже повністю усунула можливість урядів контролювати інформацію, яку отримує населення» [1]. Тобто інформаційна прозорість обмежила державний тиск, пом'якшила гостроту протиріч між державами, посилила роль демократичних інститутів та незалежної громадської думки в глобальних питаннях. Але разом із тим, нові інформаційні технології відкрили додаткові можливості для терористичної діяльності в міжнародних масштабах.

Аналіз досліджень і публікацій

Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на різні сфери діяльності суспільства досліджувались як зарубіжними, так і вітчизняними вченими:

Р. Харрісом, Дж. Лаллом, Дж. Кінном, П. Бурдєс, Е. Тофлером, М. Прайсом, Р. Мертоном, О. Зернецькою, В. Коломійцем, О. Карпуніним, Л. Землянкою, А. Кузнєцовим, А. Райковим, Л. Сергієнко, Г. Смолян, В. Чернієнко та іншими. В їхніх працях уперше узагальнено підходи щодо виявлення особливостей і закономірностей розвитку систем масової комунікації та їх впливу на сфери зовнішньої політики суспільства.

Основна частина

Інформаційні технології генерують зміни не тільки у внутрішній політиці відмінних за рівнем

розвитку держав, але й у міждержавних відносинах, у ролі міжнародних організацій, суспільних рухів, фінансових груп, радикальних угруповань. Якісні зміни фіксуються й у процесі прийняття зовнішньополітичних рішень. Зокрема, у сучасному світі визначальними стають два діалектично пов'язаних між собою процеси – глобалізація та інформаційна революція. На фоні зростання взаємозв'язку та взаємозалежності між державами відбувається активізація політичної діяльності суб'єктів міжнародного життя, спрямована на реалізацію власних національних інтересів. Незаперечним є вплив інформаційних технологій на появу нових суб'єктів (віртуальні соціальні спільноти, віртуальні коаліції) та зміну ролі й ваги традиційних та умовно традиційних суб'єктів міжнародних відносин (держави, міжнародні організації, терористичні та радикально-релігійні організації і засоби масової інформації).

Постановка завдання

Метою даної статті є проведення аналізу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та їх впливу на систему міжнародних відносин і зовнішню політику держав та недержавних акторів, а також розкриття значення сучасних систем масової комунікації й трансформації їхнього впливу на політичну сферу життя суспільства.

Масова комунікація як виробництво інформації за допомогою найновітніших технічних засобів є феноменом ХХ ст. О. Зернецька під цим терміном розуміє «процес швидкого розповсюдження механічно або електронно продуктованих дублікатів копій інформації для гетерогенної і часто значної кількості індивідуумів» [7, с.18].

М. Грачов, що досліджує політичний вплив засобів масової комунікації на аудиторію і стверджує, що в умовах становлення інформаційного суспільства аналіз проблеми боротьби за владу, очевидно, зміщується від традиційної постановки питання про владу й власність на засоби матеріального виробництва в площину боротьби за владу й засоби виробництва громадської думки [4]. Це вимагає перегляду такого поняття як «четверта влада» і трактування його вже не стільки в алегоричному, скільки в констатуючому сенсі.

Епіцентром інформаційного життя у ХХ-ХХІ ст. стала мережа Інтернет. Інформаційна прозорість внесла зміни в тлумачення поняття інформаційної війни, яке розпалося на традиційну та сучасну інтерпретацію цього явища. Подібність концепцій сучасної та традиційної інформаційної війни виявляється у використанні незмінних якостей людської психіки та наявності спільної мети, різниця – в засобах досягнення цієї мети.

Інформаційна війна є формою або ступенем розвитку інформаційного протиборства. Інформаційне протиборство – суперництво соціальних систем в інформаційно-психологічній сфері через прагнення впливати на ті чи інші сфери соціальних відносин.

Поняття «інформаційна війна» став активно застосовуватись у літературі після проведення операції «Буря в пустелі» у 1991 р., де новітні інформаційні технології були вперше застосовані як засіб ведення бойових дій. Метою інформаційної війни є контроль над громадською думкою. На думку дослідника В. Красько, інформаційні війни ведуться «з метою зміни в бажаному напрямку їх психологічних характеристик (поглядів, думок, ціннісних орієнтацій, мотивів, стереотипів поведінки), а також групових норм, масових настроїв, суспільної свідомості загалом» [9]. Технічна революція в засобах масової комунікації змінила і методи ведення інформаційних війн. У минулому, коли держави могли регулювати інформаційні потоки, головним інструментом інформаційної війни була понятійна індоктринація, тобто навчання деякій доктрині без її критичного осмислення. Це певний алгоритм примусу людини до скоєння заданого вчинку або прийняття ним в якості достовірної певної інформації.

Сучасна інформаційна війна, як правило, ведеться в умовах інформаційної прозорості, тобто за наявності доступу населення до різних джерел інформації. Коли люди мають можливість порівнювати конкуруючі точки зору, метод понятійної індоктринації втрачає свою ефективність. На перший план виходять аргументація, мистецтво переконання і публічної полеміки. Така робота вимагає дуже серйозної теоретичної підготовки, хоча на практиці вона є не завжди ефективною – при різноманітності думок люди починають сумніватися в будь-якій з існуючих версій. Зрештою, виникає ситуація інформаційної відносності, за якої жодна зі сторін не може схилити на свій бік громадську думку. Тому в сучасній інформаційній війні принципове значення набула іміджева або «брендова» індоктринація, сенс якої полягає у впливі на суспільну свідомість еталонними стандартами життя. Дійовими особами іміджевої індоктринації є не політики і політтехнологи, а актори шоу-бізнесу, які за популярністю та частотою появи у ЗМІ випередили багатьох державних діячів. Тож на сучасному етапі майже всі науковці погоджуються з тим, що у ХХІ ст. інформаційно-комунікаційні технології набули таких характеристик, які роблять їх вагомим силою у сфері міжнародних відносин – тому середовищі, в якому відбуваються політичні процеси.

Через модернізацію технологій, розвиток науки й техніки, а також суспільно-економічні зміни одним із визначальних складових глобалізаційного процесу став глобальний розвиток засобів масової комунікації. Його можна визначити як процес модернізації світової системи комунікації через утворення більш широкої мережі медіа. Ці явища підтверджують висловлювання президента Міжнародної асоціації медіа – та комунікаційних досліджень професора

Х. Моулана, який зазначав: «Центральні питання в новій інформаційній і комунікаційній ері – це питання виробництва, поширення, володіння та маніпулювання інформаційними технологіями і медіа. Хто, з якою метою, з якими намірами володіє каналами комунікації, контролює їх – відіграє вирішальну роль у трансформації розвитку суспільства, забезпечення миру та справедливості в сучасну епоху» [7, с. 26].

Л. Едвардс відводить основну роль у формуванні міжнародної політики саме медіа-мережам. Автор говорить про стійку кореляцію у відкритих політичних системах між урядовими рішеннями і громадською думкою у сфері зовнішньої політики [13].

Свій вплив на міжнародні відносини, зокрема на політику країн щодо їхньої суверенності та збереження приватності інформації, мають такі нові технологічні напрями, як транскордонний потік даних, супутникові віддалені сенсорні спостереження та супутники прямого мовлення. Українська дослідниця О. Швець справедливо зазначає, що забезпечення сучасної зовнішньої політики здійснюється традиційними зовнішньополітичними комунікативними технологіями, такими як: інформаційно-аналітична робота територіальних і функціональних департаментів зовнішньополітичного відомства держави, дипломатичні заходи дипломатичних представництв в інших державах за допомогою медіа та мережевих технологій. До них належать: іміджева дипломатія, а також формування бажаної світової громадської думки. Мережева дипломатія – використання глобальної інформаційної мережі в проведенні державами своєї зовнішньої політики в умовах «інформаційного суспільства», коли кордони між внутрішньою й зовнішньою політикою стають менш чіткими, ступінь відкритості інформаційних джерел зростає, та медіадипломатія, яка передбачає утвердження й проведення зовнішньої політики держави шляхом використання засобів масової комунікації та медіавпливу на світову громадську думку [11].

Усі ці фактори вказують на провідну роль медіа в процесі творення політики. За останні п'ятнадцять років сучасні медіа певною мірою використали революційні здобутки в галузі електронних інформаційних систем. Технічна революція в системі масових комунікацій, по-перше, сприяла вирівнюванню інформаційних, а отже і адміністративних можливостей державних та недержавних суб'єктів, по-друге, згуртувала держави перед лицем нових небезпек, пов'язаних із злочинами в інформаційній галузі.

Український дослідник масово-комунікаційного впливу Н. Колісниченко у своїй роботі «Медіа-навчання суб'єктів політичної діяльності» вказує, що пристосування політичних і соціальних подій до вимог телебачення незмінно веде до процесів символізації й драматизму змісту подій, до їх побудови за законами розважальності, що в результаті приводить до медіатизації, яка в свою чергу може розглядатись як глобальний і інтенсивний процес дії ЗМІ на суспільну свідомість, який призводить до «внутрішньої колонізації», «фрагментації», «зубожіння» ментальних уявлень

людини, руйнування багато-гранних елементів у традиційній структурі людського досвіду [8].

Отже, у сучасних постіндустріальних країнах світу все впевненіше утверджується модель інформаційного суспільства, в якому знання (інформація) стають визначальним фактором функціонування влади. А безпосередні носії й розповсюджувачі інформації – ЗМІ, підсилені капіталом, все більше перетворюються з влади четвертої на першу.

Однією з найважливіших сфер життєдіяльності для соціуму є політика. Тому не дивно, що медіатизація політичного процесу в сучасному світі, за словами М. Гюллі, «досягла межі», яка проявляється в зміні системи представництва громадянських інтересів відповідно до медійного формату; перетворення політики в медіапроцес; віртуалізація політичного простору та створення «реальної віртуальності» [12, с. 105]. Процес політичної медіатизації є індикатором інтенсивності становлення новітньої інформаційної епохи та засвідчує трансформацію ролі медіа в сучасному суспільстві. В дискурсі сучасної політичної науки комунікація між політичними суб'єктами та громадянами є суттю процесів політичної легітимації чи делегітимації. Німецький філософ Ю. Хабермас підкреслює, що сенсом сучасного політичного процесу є саме комунікація, яка й забезпечує демократичну легітимацію політичних суб'єктів з боку громадян [3]. Отже, медіа як посередники в системі політичної комунікації є ключовими учасниками політичного процесу.

Концентрація комунікації у світі зумовила інтенсивний розвиток інформаційної сфери в найбільш розвинених регіонах, зокрема в Європі. Найбільш впливові регіональні міжнародні організації Рада Європи та Європейський Союз значно посилили свою увагу до проблем комунікації, ролі засобів масової інформації у висвітленні глобальних проблем людства. Комунікація, як пріоритетна програма діяльності, входить до всіх проектів міжурядових європейських організацій, концепцій зовнішньополітичної діяльності європейських держав, виступає складовою економічного розвитку регіону. Основними завданнями, які ставлять у своїй діяльності міжурядові та неурядові організації, є вирішення глобальних проблем інформаційного суспільства, забезпечення комунікаційного розвитку регіонів, вивчення тенденцій та аналіз міжнародних проблем, що визначаються новими інформаційними й комунікаційними технологіями, створення правової й регулятивної бази для функціонування регіонального інформаційного ринку.

Також варто згадати феномен маркетингових комунікацій у політиці, які не лише створюють нові методи здобуття та утримання влади, а й вносять у політику ефективні технології управління, полегшують взаєморозуміння між владою і суспільством, між державами. Як зазначає А. Білівітіна: «Запорукою взаєморозуміння є ефективно організована комунікація. Маркетингові комунікації допомагають налагодити безперешкодний зв'язок між громадянами та правлячою верхівкою, швидко реагувати на будь-які

зміни у соціальному середовищі» [2, с. 506]. Тож, основними завданнями, які мають ставити перед собою міжурядові та неурядові організації, є вирішення глобальних проблем інформаційного суспільства, забезпечення комунікаційного розвитку регіонів, вивчення тенденцій та аналіз міжнародних проблем, створення правової й регулятивної бази для функціонування правового інформаційного ринку.

Саме поява маркетингових політичних комунікацій надає змогу враховувати значну сегментацію політичної аудиторії, яка різниться за ідеологічними переконаннями, смаками, цінностями тощо. «Цілями маркетингової комунікації, зокрема у політиці, є передача інформації, зміна думки та зміна поведінки. Суб'єктами маркетингової комунікації у політичній сфері виступають як політичні інститути, так і окремі індивіди. Через засоби масової комунікації громадянам передаються досить великі обсяги інформації, що суттєво впливає на їхнє життя, думки і поведінку. Відповідно, на сьогодні без ефективного використання маркетингових комунікацій та контролю над змістом повідомлень, що передаються за допомогою засобів масової комунікації, неможлива успішна реалізація політичної діяльності» [2, с. 507].

Нові тенденції європейської інформаційної політики зумовлюють практичні дії та програми держав-членів Ради Європи, спрямовані на формування єдиного інформаційного середовища на континенті – своєрідного попередника європейського інформаційного суспільства, що передбачає впровадження об'єднаного електронного урядування інноваційного розвитку європейської інформаційної інфраструктури та інформаційної індустрії, створення законодавчої бази для нових комунікаційних послуг, забезпечення свободи вираження та плюралізму й незалежності засобів масової інформації та комунікації, розширення електронної комерції [10, с. 27]. Отже, інформаційна політика міжнародних організацій спрямована на глобальну інтеграцію спільнот через використання нових перспективних технологій, створення ефективної системи вільного доступу та обміну інформацією як умови демократичного розвитку.

Не можна не згадати в рамках нашого аналізу про зростання ролі «народної дипломатії» під впливом сучасних інтернет-комунікацій. Інтернет з'єднав людей, що знаходяться в тисячах кілометрів один від одного. Виник єдиний глобальний інформаційний майданчик для обміну думками та знаннями з єдиними правилами для всіх. І роль окремої особистості, «народної дипломатії», як відносно нового способу взаємодії між державами світу у час розвитку інформаційного суспільства, є беззаперечною. Така дипломатія є частиною (новим видом) традиційної дипломатії як «засобу взаємодії між державами, в рамках якого вони намагаються впливати на національні інтереси один одного, не вдаючись до застосування сили» [5, с. 92]. Але разом із тим, варто вказати і на ті загрози, які несуть нам здобутки інформаційного суспільства, зокрема у сфері міжнародних відносин. У руках

терористичних угруповань інформаційні технології можуть бути вкрай небезпечними. Електронна пошта дозволяє терористам координувати свої дії, пропагувати свої погляди в мережі Інтернет та проводити дезінформацію громадськості. Велику небезпеку несе так звана кіберзлочинність, що полягає у використанні програм для виведення з ладу об'єктів інфраструктури, викрадення секретної інформації, використання персональних даних громадян зі злочинною метою.

Висновки

Отже, в умовах нестримної глобалізації дискурс світової політики постійно трансформується і поновлює свій змістовний арсенал. Політична комунікація перетворюється на засіб здобуття вигідних позицій у сферах економіки, культури, знання й монополізується країнами-гегемонами як один з основних видів капіталу, є ефективним інструментом досягнення політичного консенсусу.

Зростаюча роль інформаційно-комунікаційних технологій, інформації і знання зумовили появу різноманітних суперечливих тенденцій у сучасному суспільстві. Сьогодні системи масової комунікації виконують важливу роль у міжнародних відносинах, виступаючи як об'єкт міжнародної політики у вигляді транскордонних потоків даних, транснаціональних медіакорпорацій, за вплив на які ведеться політична боротьба, і водночас детермінують міжнародні відносини, оскільки трансформація інформаційно-комунікативних технологій зумовлює зміни методів ведення політичного процесу, таких як мережева та медіадипломатія, а глобальні медіа здатні впливати на розвиток тих чи інших подій, прийняття політичних рішень через феномени медіалізму та медіатизації, що веде до перетворення світової політики в медіапроцес.

Список літератури

1. Балувев Д. Новые информационные технологии и современные международные отношения [Электронный

ресурс]. – режим доступа: <http://www.irex.ru/press/pub/polemika/02/bal>. – 01.06.2009.

2. Білівітіна А. С. Маркетингові комунікації у політиці / А. С. Білівітіна // Гілея (науковий вісник) зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2010. – Вип. 38. – С. 506–512.

3. Вовлечение другого. Очерки политической теории / Ю. Хабармас; [пер. с нем. Ю. С. Медведев; ред. пер. Д. В. Складнев]. – СПб.: Наука, 2001. – 417 с.

4. Грачев М. Н. Политическая коммуникация: теоретико-методологический анализ [Электронный ресурс] / Грачев -М. Н. – Режим доступа: http://grachev62.narod.ru/Grachev/n60_05ar.html.

5. Дробот Г. Дипломатия – средство международно-политических взаимодействий. Вопросы теории / Г. Дробот // Обозреватель-Observer, 2008 – №12. – С. 91-99.

6. Евгеньева Т. В. Технологии социальных манипуляций и методы противодействия им: спецкурс по политической психологии / Т. В. Евгеньева. – С, Пб.: Питер, 2007. – 263 с.

7. Зернецька О. В. Засоби масової комунікації в сучасній світовій політичній ситуації / О. В. Зернецька // Соціальна психологія. – 2009. – № 2. – С. 24–28.

8. Колісниченко Н. М. Медіа-навчання суб'єктів політичної діяльності: світовий досвід та уроки для України [Електронний ресурс] / Н. М. Колісниченко // Державне управління. Політологія : наукові праці. Т. 125, вип. 112. – С. 106–111. – Режим доступу: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/naukpraci/politics/2009/125-112-6.pdf>.

9. Красько В. Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) / Под общ. ред. А. Е. Тараса. Минск: Харвест, 1999. – С. 6-7.

10. Макаренко Є. А. Паневропейська інформаційна політика і проблема саморегулювання засобів масової комунікації в Європі / Є. А. Макаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2000. -№ 19. – С. 27–31.

11. Швець О. В. Формування політичного іміджу України в міжнародному інформаційному просторі [Текст] : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / Швець Олена Вікторівна. – К., 2006. – 237 с.

12. Яковлев Д. В. Медіатизація політики в умовах становлення демократичного режиму / Д. В. Яковлев // Политическая культура и политическая идеология. Вестник СевДТУ. Вип. 91: Политология: сб. науч. трудов. – 2008. – С. 103-105.

13. Edwards L. Mediapolitik: How the Mass Media Have Transformed World Politics. – Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2001. – P. 48.

T.A. Poda

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ

В статье проводится анализ современных информационно-коммуникационных технологий и их влияние на систему международных отношений и внешнюю политику государств и негосударственных акторов.

T. Poda

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY IN THE CONTEXT OF MODERN INTERNATIONAL RELATIONS: SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS

The article analyzes the modern information and communication technologies and their impact on the system of international relations and state's foreign policy and nongovernmental actors.